

Dit is een vrij definitieve werkversie van een te publiceren artikel. Reacties zijn nog welkom. Gelieve deze versie niet verder te verspreiden maar bij de auteurs de meest recente versie op te vragen.

de Groene, A. & Steyaert, J. (2002 (in voorbereiding)). Een kleine mythologie van onderzoek in het HBO. *Th&ma*.

Kleine mythologie van onderzoek in het HBO

dr. Anja de Groene
Hogeschool Zeeland

dr. Jan Steyaert
Fontys Hogescholen & University of Bath

In de algemene perceptie hoort onderzoek thuis bij universiteiten en bedrijfslaboratoria. Ook in de huidige Wet op het Hoger onderwijs en het Wetenschappelijk onderzoek (WHW) wordt geen primaire onderzoekstaak bij het HBO gelegd. Artikel 1.3. zegt “Hogescholen hebben het verzorgen van hoger beroepsonderwijs tot taak. Zij kunnen onderzoek verrichten voorzover dit verband houdt met het onderwijs aan de instelling.” Zo ontstaat een beeld van HBO als ‘lesfabriek’.

Dergelijke beelden doen evenwel geen recht aan de feitelijke werkelijkheid, noch aan de doelstellingen die binnen het HBO en het onderwijsbeleid leven. In dit artikel willen we daarom de kloof dichten tussen beelden, realiteit en aspiraties. Daartoe wordt eerst de recente relevante beleidscontext geschetst, waarna de meest gangbare mythes tegen het licht gehouden worden. Van Dale omschrijft een mythe als “een fabel of als juist aanvaarde maar ongefundeerde voorstelling omtrent zaken of personen”. Of de door ons als mythe omschreven beelden ook effectief mythes zijn, kan de lezer op het einde van dit artikel zelf inschatten.

Beleidscontext: voortschrijdende inzichten

Het hoger onderwijs in Europa is volop in beweging, dat moge duidelijk zijn voor een ieder die al eens van het Bologna-akkoord hoorde en zicht heeft op de implementatie daarvan (zie bijvoorbeeld Th&MA jrg. 2001 nr 5). Hoewel het in wezen gaat om het invoeren van het Angelsaksische model van bachelor en master opleidingen, reiken de huidige ontwikkelingen verder dan het primaire onderwijsproces. In diverse fora worden de verschuivingen die het directe gevolg van Bologna zijn, gekoppeld met (nieuwe) positionering van onderzoeksactiviteiten in het hoger onderwijs. Een beperkte bloemlezing:

De bachelor-master commissie van de HBO-raad schrijft in haar advies van juni 2000: “Ook de scheidslijn tussen onderwijs en onderzoek die het HBO kenmerkt, is zelfs in de binaire stelsels in Vlaanderen en Duitsland, niet zo scherp aangebracht. Hogescholen zullen zich, in antwoord op de kennismaatschappij, moeten ontwikkelen tot ‘kennisknooppunten’ op het gebied van onderwijs, innovatie en toegepast onderzoek, en op het gebied van de ontwikkeling van beroepen.”

(Commissie bachelor-master van de HBO-raad, 2000, p. 9). In haar advies spreekt de commissie veelvuldig over ‘toepassingsgericht onderzoek’ en de koppeling tussen onderzoek en masteropleidingen.

Ook in andere stukken wordt het belang van de hogescholen in de kenniseconomie onderstreept. In het advies van de Onderwijsraad-AWT ‘HBO en kenniscirculatie’ uit 1999 wordt ingegaan op de plaats van het HBO in de kennisinfrastructuur (Onderwijsraad & AWT, 1999). Gesteld wordt dat het HBO beroepsgericht is en dat een primaire onderzoeksfunctie ontbreekt; daarom verdient de positie van het HBO in de kennisinfrastructuur nadrukkelijk aandacht. Hogescholen kunnen een rol vervullen bij de ontwikkeling van kennis, via allerlei vormen van kennisinnovatie en toegepast onderzoek.

Volgens het Convenant Lectoren en Kenniskringen in het hoger beroepsonderwijs zal de kerntaak van de hogescholen in de komende jaren in omvang en gevarieerdheid toenemen; hogescholen verbreden zich tot regionale veelzijdige kenniscentra (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen & HBO raad, 2001). Hogescholen zullen als scharnier in de kenniseconomie moeten gaan functioneren. Lectoren en kenniskringen worden in dit verband gezien als instrumenten om de kennisinnovatie in het hoger beroepsonderwijs te vergroten. Zij kunnen een belangrijke rol vervullen bij de ontwikkeling van kennis, via allerlei vormen van kennisinnovatie en toegepast onderzoek.

De boodschap uit deze selectie van beleidsverklaringen moge duidelijk zijn: de relatie tussen onderzoek en hoger onderwijs is aan herdefiniëring toe. Andere beleidsdocumenten (zoals het onderwijsraad/AWT advies over Hogeschool van kennis of de recente versies van het Hoger Onderwijs OnderzoeksPlan) versterken deze toonzetting.

Onderzoek aan hogescholen, de mythes

mythe 1: HBO is een lesfabriek

De eerste zin van dit artikel opende met de constatering dat onderzoek gezien wordt als een activiteit die op universiteiten en in laboratoria plaatsvindt. Ook de Onderwijsraad en de AWT observeren dat in de beeldvorming rond HBO de primaire onderzoeksfunctie ontbreekt (advies 1999). Door de sterke beroepsgerichtheid ligt alle aandacht op het overbrengen van kennis; voor kenniscreatie en –ontwikkeling is geen aandacht, tijd en geld. De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat mythe 1 geen mythe is maar een juiste voorstelling van zaken. Een nadere beschouwing van de activiteiten die op HBO-instellingen plaatsvinden geeft echter een genuanceerder beeld.

Er werken in het HBO docenten met een duidelijke relatie met de universitaire wereld. In de eerste plaats hebben zij er veelal gestudeerd en hebben daardoor vaak nog contacten met vroegere docenten. Daarnaast zijn zij veelal lid van een alumni-vereniging en bezoeken door deze vereniging georganiseerde activiteiten. Bovendien worden wetenschappelijke congressen en seminars bijgewoond. Op veel plaatsen wordt door HBO docenten en universitaire docenten samengewerkt. Een voorbeeld hiervan is de Commissie Duurzaam Hoger Onderwijs (CDHO); in deze commissie werken hogescholen en universiteiten samen aan de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs en onderzoek. Onderzoeksprojecten worden gezamenlijk uitgevoerd door studenten en docenten van HBO instellingen en universiteiten.

Aan de personele relatie universiteit-HBO zou overigens veel meer inhoud gegeven kunnen worden; zo is te denken aan institutionele samenwerking door personeelsuitwisseling bijvoorbeeld in de vorm van detacheringen en gastdocentschappen.

In het HBO worden naast onderwijs tal van andere activiteiten ontplooid, zoals door de hogescholen van beide auteurs geïllustreerd wordt. Er is een groot aantal HBO-instellingen dat marktactiviteiten verricht zoals onderzoek en advisering. Daarbij is zeker geen sprake van een symbolische omzet. Zo nemen bv. bij de Fontys Hogeschool Sociaal Werk marktactiviteiten 34 % van de omzet in. Ook worden internationale (wetenschappelijke) congressen door hogescholen georganiseerd zoals het Youth World Water Forum bij de hogeschool Zeeland in juni 2001. Tenslotte wordt er door hogeschooldocenten ijverig wetenschappelijk gepubliceerd op nationaal en internationaal niveau. Dergelijke voorbeelden blijven bij gebrek aan kwantitatieve gegevens noodzakelijk anekdotisch. Het HBO telt ongeveer 30.000 medewerkers (wat staat voor ongeveer 22.500 FTE's) en ondanks het gebrek aan een onderzoeksfaciliterende organisatie (zie mythe 2 en 4) wordt er veel aan kennisinnovatie gedaan. Hoeveel precies is helaas nooit in kaart gebracht.

Binnen het HBO kunnen de onlangs ingestelde lectoraten een instrument zijn om de 'lesfabriek' verder uit te breiden met onderzoeks- en andere activiteiten. In feite is een lectoraat en de daarbij horende kenniskring veelal de aanzet tot een onderzoekscentrum. In veel HBO instellingen is de oprichting van zo'n onderzoekscentrum in gang gezet. Lectoren zijn veelal afkomstig uit de universitaire wereld en hebben daar goede banden mee. Zij kunnen een rol als 'change agent' binnen het HBO vervullen.

Maar er moet nog veel gebeuren. Voor een volwaardige positie van onderzoek binnen HBO instellingen is een cultuuromslag noodzakelijk! Desondanks is het een mythe dat het HBO een lesfabriek is; de werkelijkheid is veelzijdiger.

► mythe 2: HBO kan geen onderzoek uitvoeren

Samenhangend met de eerste mythe over het HBO als lesfabriek, leeft de mening dat HBO geen onderzoek *kan* uitvoeren. Voor een deel wordt deze mythe tegengesproken door de eerder aangehaalde diversiteit die binnen het Nederlandse HBO bestaat inzake regulier onderwijs, afgeleide onderwijsproducten en onderzoek en ontwikkeling. Desondanks zit er een grond van waarheid in deze mythe, in die zin dat het huidige HBO niet georganiseerd is op het structureel uitvoeren van onderzoek. De onderzoeksactiviteiten gebeuren eerder ondanks dan dankzij de huidige organisatie.

Op minstens drie vlakken is het huidige HBO niet ingericht om onderzoek uit te voeren.

1. In eerste instantie is er het personeelsbeleid, dat al decennia lang mensen selecteert en bijschoolt op hun pedagogische kwaliteiten, op hun kracht om kennis over te dragen aan jongere generaties. Daarmee krijg je kwaliteitsdocenten, maar geen mensen met interesse of ervaring in onderzoek. We sturen jarenlang op de 'routineprofessional', en zijn dan verbaasd dat er geen 'innovatie-professionals' in het HBO zitten. In de HBO-CAO wordt het woord 'onderzoek' wel veelvuldig gebruikt, maar vrijwel uitsluitend om te verwijzen naar resultaten van onderzoeken naar arbeidsomstandigheden eerder dan naar significante onderdelen van functieprofielen. Ook in het werk van visitatiecommissies staat onderwijs centraal en wordt nauwelijks naar onderzoek en ontwikkeling gekeken. Om innovatieprofessionals te krijgen zullen er meer leer- en ontwikkelingsmogelijkheden voor onderwijsgevendend beschikbaar moeten komen. Lectoraten en kenniskringen moeten

hier voor een belangrijk deel aan tegemoet komen. Zij bieden een kader voor ingrijpende veranderingen in de werkwijze van hogeschooldocenten. Lectoren moeten het proces van kenniscreatie een sterke impuls geven en hiervoor de belangrijkste condities creëren. Binnen de kenniskringen wordt de inhoudelijke expertise op een bepaald gebied gebundeld en verder ontwikkeld. Hierop voortbordurend zal de omvorming naar innovatie-professionals ook consequenties hebben voor het zogenaamde 'loongebouw'.

2. In tweede instantie is het HBO slecht gepositioneerd om onderzoek te doen door het ontbreken van specifieke geldstromen. Anders dan het universitair onderwijs is er in de eerste geldstroom geen ruimte voor onderzoek binnen het HBO. Nederlandse universiteiten krijgen in aanvulling op de financiering voor onderwijs wel 2 miljard € onderzoeksgeld uit die eerste geldstroom (cijfers NWO). De tweede geldstroom voor HBO-onderzoek bedraagt slechts 30 miljoen € per jaar (via Stichting Kennisontwikkeling, SKO, als voortzetting van het afgesloten vernieuwingsfonds), in vergelijking met de 340 miljoen € die het NWO onder universiteiten verdeelt. Daardoor is het Nederlandse HBO voor de financiering van haar onderzoeksactiviteiten aangewezen op de derde geldstroom, d.w.z. de markt met opdrachtgevers zoals (lokale) overheid, bedrijven, Europese commissie, ... Hier ondervindt het HBO gezonde concurrentie van universiteiten, bedrijven als Ernst&Young, en andere organisaties.
3. Tenslotte is het HBO, door de combinatie van beide voorgaande elementen, gehandicapt in haar fysieke onderzoeksinfrastructuur. Laboratoria zijn klein en verouderd, bibliotheken zijn uitermate zwak uitgebouwd en gaan niet mee met elektronische tijdschriftenabonnementen. Op dit punt zouden hogescholen en universiteiten meer kunnen samenwerken door het optimaal benutten van faciliteiten (laboratoria, apparatuur, etc).

Als het Nederlandse onderwijsbeleid en de HBO-sector onderzoek een serieuze kans willen geven, moet er in de eerste geldstroom structureel plaats gemaakt worden voor onderzoeksfinanciering, in aanvulling op het openstellen van de NWO-middelen en de KNAW-onderzoeksscholen (zie mythe 4). De afgelopen jaren zijn daartoe schuchtere aanzetten geformuleerd door o.a. het convenant over lectoraten, maar het blijft allemaal heel bescheiden.

► mythe 3: HBO moet geen onderzoek doen.

Deze uitspraak is in feite een normatieve benadering van de vorige mythe. Er van uitgaande dat deze opvatting niet is ingegeven door de zorg voor het ontbreken van middelen zoals in de vorige paragraaf beschreven, ligt het voor de hand om achter deze opvatting concurrentieoverwegingen te zien. Onderzoek door HBO instellingen kan de positie van Nederland in de onderzoekswereld alleen maar versterken. Zeker als naar complementariteit gezocht wordt met andere onderzoeksinstellingen (zie ook mythe 4), wordt het palet alleen maar kleurrijker.

In de paragraaf beleidscontext is duidelijk geworden dat in diverse beleidsstukken de wens wordt geuit en de noodzaak aangegeven om het HBO een belangrijke rol te laten spelen in het proces van kenniscirculatie. Daarbinnen is kennisontwikkeling en –creatie van wezenlijk belang. In het beleid van de HBO-raad wordt de komende jaren nadrukkelijk het accent gelegd op 'ontwerpen

en ontwikkeling' en kenniscirculatie, met name richting het MKB. Er is een toenemende vraag naar toegepast onderzoek en advies bij bedrijven en instellingen. Deze maatschappelijke vraag maakt dat HBO-instellingen de rol van kennispoort (meer) op zich moeten nemen. Ook hier kunnen lectoraten een belangrijke rol vervullen doordat hogescholen met lectoraten willen inspelen op de toegenomen kennis- en innovatiebehoefte van bedrijfsleven en overheid. De eerdergenoemde onderzoekscentra (in ontwikkeling) als uitbouw van kenniskringen hebben veelal een regionale inbedding.

Een andere reden om onderzoek te doen is de relatie met het onderwijs. Om de kwaliteit van het onderwijs te garanderen is input vanuit onderzoek noodzakelijk. Nieuwe inzichten uit onderzoek leiden tot vernieuwing van het onderwijs. Verbetering van de kwaliteit van onderwijs en onderzoek is in het belang van studenten, de arbeidsmarkt en het HBO zelf (Onderwijsraad & AWT, 2001).

In de opvatting dat het HBO geen onderzoek moet doen is de wens wellicht vader van de gedachte, maar de opvatting is toch echt een mythe. Ook al zou het HBO zelf niet (meer) de richting van het onderzoek op willen gaan, dan zal de (maatschappelijke) omgeving het HBO hier toe dwingen. Als instelling midden in de maatschappij dient zij de dialoog met de samenleving aan te gaan.

► mythe 4: HBO heeft behoefte aan een eigen onderzoeksbenadering

In het maatschappelijke debat over de relatie tussen HBO en onderzoek wordt veelvuldig de term 'toegepast onderzoek' gehanteerd. Daarbij wordt dit type onderzoek afgezet tegenover fundamenteel onderzoek, waarbij de toegepaste variant binnen het HBO zou horen en de tweede voorbehouden terrein blijft voor de universiteiten. Dit onderscheid tussen beide gaat terug naar de Utrechtse chemicus Hugo Kruyt (1882-1959) die architect was van het onderscheid tussen zuiver en toegepast onderzoek, mede onder zijn inspiratie vertaald naar de organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO, 1932) en de organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek (ZWO, 1950, later omgevormd tot NWO) (Somsen, 1998). Herhaaldelijk wordt bij het praten/schrijven over toegepast onderzoek ook verwezen naar het werk van Gibbons et al. (Gibbons et al., 1996), zo door de bachelor-master commissie van de HBO-raad en de recente oratie van Eric Verbiest (Verbiest, 2002).

Het gebruik van het begrippenpaar fundamenteel en toegepast onderzoek vervuult de discussie over de relatie tussen onderzoek en universitair of hoger beroepsonderwijs. De begrippen hebben weinig onderscheidend vermogen en vertellen al helemaal niets over de plek waar het onderzoek zou (moeten) thuishoren. Onderzoek naar de promiscuïteit van pimpelmezen klinkt vrij fundamenteel en de toepassingsgerichte relevantie is niet meteen duidelijk. Het wordt uitgevoerd aan een buitenlandse universiteit. Onderzoek naar de thermoplastische eigenschappen van synthetische polymeren klinkt best erg fundamenteel maar wordt uiteindelijk toch maar onderzocht om er zichzelf vormende producten van te maken, zoals chirurgisch garen dat zichzelf in de knoop legt en handig is bij knoopsgatoperaties. Het wordt uitgevoerd aan een academische ingenieursopleiding. Onderzoek naar de werkdruk van hulpverleners in de geestelijke gezondheidszorg klinkt als toegepast onderzoek, maar vindt plaats in een academische sociale wetenschappen omgeving. Onderzoek naar de invloed van nieuwe media op sociale netwerken klinkt fundamenteel, maar krijgt een plek aan een hogeschool. Onderzoek naar de kweek van zeeklitten ter bevordering van de waterkwaliteit is zo toegepast als het klinkt, en vindt plaats aan

een hogeschool. Onderzoek naar de kwaliteit van gezondheidsinformatie op internet klinkt erg praktisch, maar wordt uitgevoerd op een Nederlandse universiteit en door NWO gefinancierd. En wat te denken van de bekende 'interventiewetenschappen' als geneeskunde, farmacie of zelfs sociologie? Allen zijn ze naast begrijpen stevig gericht op ingrijpen in een specifieke situatie, op verandering. Maar ze zitten stevig ingebed in academische instellingen.

Met het niet langer gebruik maken van de terminologie fundamenteel en toegepast onderzoek willen we niet aangeven dat dan alle onderzoek maar gelijkwaardig is of moet zijn. Dat is immers niet zo. Er zijn minstens drie relevante manieren om onderscheid te maken tussen verschillende onderzoeksactiviteiten:

- De plek waar onderzoek uitgevoerd wordt, t.w. universiteiten, TNO, HBO, innovatiebedrijven of commerciële onderzoeksbedrijven. Gelet op de o.a. via Europese onderzoeksgelden gestimuleerde (internationale) samenwerking en het steeds meer multidisciplinair uitvoeren van onderzoek, is hier sprake van een vervagend onderscheidend kenmerk van onderzoek.
- De complexiteit van onderzoek: het moge duidelijk zijn dat een quick-scan onderzoek naar de effecten van solliciteren via websites beter te overzien is dan een vijfjarig panelonderzoek onder ruime 10.000 landgenoten naar de bindende kracht van familierelaties (het Netherlands Kinship Panel Study van o.a. NIDI). Het verschil in complexiteit ligt niet alleen op het inhoudelijke vlak maar ook op het terrein van projectmanagement. Wellicht is tussen beide zelfs geen relatie en wordt de complexiteit van projectmanagement eerder door de hoeveelheid beschikbare middelen ingegeven dan door de inhoudelijke complexiteit van de onderliggende onderzoeksvraag.
- De mate waarin het onderzoek gedreven wordt door een probleem dat opgelost moet worden of door interesse. In een onderzoek naar de toekomst van wetenschappelijk onderzoek vraagt RAND aandacht voor het besef en de erkenning dat wetenschap zowel een instrumentele (maatschappelijk nut) en een niet-instrumentele (als een cultuurgood) waarde heeft, en dat beide waarden in balans dienen te zijn (RAND, 2001). Dit onderscheid speelt zowel op het niveau van individuele onderzoeksprojecten als wetenschappen. Een wetenschap als geschiedenis of literatuurwetenschappen worden eerder gedreven door niet-instrumentele interesse, terwijl een wetenschap als geneeskunde instrumenteler gericht is.

Er bestaat op dit ogenblik een de facto werkverdeling tussen HBO en universiteiten inzake onderzoek, waarbij universiteiten zich in de hoek van het complexe en interessegestuurde onderzoek bevinden, en HBO in de hoek van het eenvoudigere en probleemgedreven onderzoek. Die opdeling is evenwel niet rechtlijnig, zoals de voorbeelden eerder in dit artikel mogen verduidelijken. Bovendien is er sprake van een 'sociaal geconstrueerde' werkverdeling en geen normatieve. Dat blijft zo zolang de investering van de Nederlandse samenleving in interessegestuurde onderzoeksactiviteiten via NWO verloopt en deze de onderzoeksfinanciering voorbehoudt aan universiteiten.

Op grond van bovenstaande houden wij een pleidooi om de NWO-onderzoeksfondsen en de via KNAW erkende universitaire onderzoeksscholen open te stellen voor alle onderzoeksinstellingen cq. onderzoekers, d.w.z. inclusief HBO en de commerciële sector (in de mate dat ze resultaten in het publieke domein willen brengen en niet uitsluitend voor eigen productontwikkeling onderzoek doen). De fusie tussen ZorgOnderzoek Nederland en NWO-Medische Wetenschappen medio 2001 bewijst dat een dergelijke openstelling van NWO-fondsen mogelijk is en verrijkend

werkt. Daarbij moet er o.i. geen sprake zijn van geoormerkte budgetten voor de diverse sectoren (zoals in Vlaanderen, waar IWT een aparte geldstroom heeft voor onderzoek aan hogescholen), maar gelijkheid van kansen aan de hand van uniforme evaluatiecriteria en -processen.

Wellicht zal dergelijke aanpassing op korte termijn weinig implicaties hebben, gelet op de observaties die we reeds bij mythe 2 formuleerden. Maar het hervormt het huidige onderzoeksnepotisme wel tot een meritocratie waar kwaliteit primeert op beschermde posities.

Afsluitend

Zijn de HBO instellingen lesfabrieken waar geen onderzoek kan en moet plaatsvinden? En als dat wel het geval is, is er dan behoefte aan een eigen onderzoeksbenadering voor het HBO? Uit het feit dat wij deze opvattingen mythes noemen, moge duidelijk zijn dat wij een andere mening toegedaan zijn. Behalve onderwijs vinden er tal van andere activiteiten bij HBO instellingen plaats, wordt er wel degelijk onderzoek uitgevoerd en is de maatschappelijke vraag naar onderzoek door het HBO groot. Daarbij moet geen fictieve werkverdeling gemaakt worden tussen fundamenteel en toegepast onderzoek, omdat deze begrippen meer verdoezelen dan ze verhelderen. Het onderscheid tussen universiteiten en hogescholen gaat terug op Thorstein Veblen, die de eerste kennis zag ontwikkelen en de tweede deze kennis verspreiden onder beroepsbeoefenaars (Veblen, 1918). Deze verhouding tussen universiteiten en hogescholen is in Nederland de afgelopen decennia ‘gesedimenteerd’: “de binariteit van het Nederlandse stelsel van hoger onderwijs wordt van een historisch gegroeid gegeven tot een geloofsartikel” (Leijnse, 2000, p. 6). Het moge uit het voorgaande duidelijk zijn dat dit geloofsartikel niet langer de realiteit weergeeft. Het Bologna-akkoord zorgt voor reorganisatie van onderwijstaken, weg van de binariteit van universiteiten en hogescholen naar het Angelsaksische model van bachelor- en masteropleidingen. Uit de voorgaande mythologie van onderzoek in het HBO moge duidelijk worden dat een dergelijke reorganisatie ook andere terrein dan het primaire onderwijsproces aan de orde is.

De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat teneinde onderzoek een volwaardige plaats binnen het HBO te geven er nog heel wat veranderd moet worden binnen zowel als buiten het HBO; de cultuur moet om! Als Nederland het primaire proces van het HBO wil verbreden en onderzoek daarvan een integraal onderdeel wil laten zijn, moet er gewerkt worden aan de volgende zaken:

1. Binnen het HBO moet in de eerste geldstroom structureel plaats gemaakt worden voor onderzoeksfinanciering. Het convenant lectoren en kenniskringen is slechts een eerste begin.
2. NWO-middelen moeten ook beschikbaar zijn voor HBO instellingen. Wij pleiten voor gelijkheid van kansen op basis van uniforme evaluatiecriteria en -processen.
3. Investeren in de kwaliteit van docenten. Om van de routine professionals innovatieprofessionals te maken zijn aanpassingen nodig zowel in organisatorische als in financiële zin. Deze moeten ook hun neerslag krijgen in de HBO-CAO.
4. Meer institutionele samenwerking tussen HBO instellingen en universiteiten zowel op het professionele vlak als in de sfeer van faciliteiten.

Wij beseffen dat er nog een lange weg te gaan is om deze veranderingen tot stand te brengen; met de lectoraten en kenniskringen is nu een eerste stap gezet. Wij wachten met spanning op de volgende.....

Verwijzingen

- Commissie bachelor-master van de HBO-raad. (2000). *Hogescholen internationaal herkenbaar*. den Haag: HBO-raad.
- Gibbons, M., Limoges, C. & Nowotny, H. (1996). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.
- Leijnse, F. (2000). *Hogescholen tien jaar vooruit*. den Haag: HBO-raad.
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen & HBO raad. (2001). *Convenant Lectoren en Kenniskringen in het hoger beroepsonderwijs*.
- Onderwijsraad & AWT. (1999). *HBO en kenniscirculatie*. den Haag: Onderwijsraad.
- Onderwijsraad & AWT. (2001). *Hogeschool van Kennis, kennisuitwisseling tussen beroepspraktijk en hogescholen*. den Haag: Onderwijsraad.
- RAND. (2001). *Visie op de toekomst van het wetenschappelijk onderzoek: speerpunten voor beleid*. Leiden: Rand.
- Somsen, G. (1998). *Scientific Research and the Common Good. The chemistry of H.R. Kruyt (1882-1959)*. Delft: Delft university press.
- Veblen, T. (1918). *The higher learning in America: a memorandum on the conduct of universities by business men*. New York: Kelley.
- Verbiest, E. (2002). *Collectief leren in schoolorganisaties*. Eindhoven: Fontys hogescholen.